
V I C E N T S A L V A D O R

L'ANÀLISI DEL DISCURS, ENTRE L'ORALITAT I L'ESCRITURA

DEL TEXT AL DISCURS

Probablement, una de les raons del poder de suggestió exercit per alguns termes del metallenguatge de les anomenades ciències humanes és una polisèmia insidiosa, contaminadora, irreductible a l'homogeneïtat d'una disciplina científica. La noció generativista de "creativitat" es va beneficiar, sens dubte, de l'halo poètic -màgic- que envoltava el rètol abans de ser precisat com a mera productivitat obedient a unes regles rigoroses. No cal dir que amb les "revolucions científiques" de Kuhn també es produí un fenomen semblant: l'activació de certes connotacions espúries però ben útils per al *marketing* d'aquest concepte en el camp eixut de la filosofia de la ciència. El mostrari, és clar, podria fàcilment prolongar-se.

El terme "discurs" ha palesat, per la seua banda, una plasticitat indiscutible, d'horitzons indefinits. Dominique Maingueneau (1976, 11-12) n'assenyalava, anys enrere, sis accepcions diferenciades, i la llista ha anat creixent. Ha pogut, així, esdevenir sinònim de *parole*, de formació discursiva, d'interacció verbal comunicativa, de text. La il·lusió referencial que el seu valor de designació projecta l'ha fet aixopluc d'interessos epistemològics situats en quadres ben diversos. Sempre, això sí, al voltant de l'exercici de la facultat humana del llenguatge i en un marc d'abast superior al de la unitat oracional. Una de les assimilacions més discutides i engrescadores és, tanmateix, la que s'ha produït sovint amb el concepte de text. I cal dir que la vinculació amb l'oralitat i amb l'escriptura, respectivament, d'aquests vocables -una vinculació que procedeix del seu ús en el llenguatge ordinari- és un punt clau de la qüestió.

Així, per exemple, Coulthard (1985, 3), tot al·ludint la controvèrsia, opta explícitament per mantenir en aquest sentit la distinció entre discurs (*spoken discourse*)

i text (*written text*). Majoritàriament, però, els analistes del discurs segueixen unes altres pautes: o bé no expliciten en aquest punt la postura terminològica adoptada, o bé declaren com a principi ideal que el concepte abasta tant el discurs oral com l'escrit -tal com fan, d'altra banda, molts estudiosos de la lingüística textual respecte a la noció de text. En la pràctica, en canvi, cada autor o cada escola sol palesar una clara preferència pel tractament d'una de les dues vessants del llenguatge, com es pot comprovar si analitzem els implícits o, simplement, si observem el corpus d'aplicació o els exemples adduïts. Els teòrics de la ciència saben bé fins a quin punt són decisives, aquestes opcions rutinàries o inèrcies d'escola, en la constitució d'un paradigma disciplinar.

La distinció entre text i discurs no sempre apareix ben definida, i fins i tot varia sovint entre les diverses obres d'un mateix autor. L'etimologia -ja se sap- remet en un cas a *textum*, 'teixit', amb unes adherències metafòriques que ens fan pensar en l'organització travada i clausurada; i en l'altre a *discurrere*, que comporta la idea de dinamisme, de procés, de seqüencialitat. D'altra banda, el terme "text" va vinculat principalment a les escoles lingüístiques europees, on és viva una tradició filològica d'exegesi dels documents antics i/o literaris. El text tendeix més a associar-se al monòleg i el discurs a la interacció dialògica. El primer ens suggereix materialitat; el segon, canvi de relacions situacionals. Finalment: si atenem a l'ús predominant que en fan els estudiosos en el seu propi estil d'escriptura, podríem oposar *el* discurs com a nom genèric a *uns* textos determinats com a individuals i sovint curts. Tot plegat, un feix de trets diferencials que conformen una polarització vagament aproximativa. Gosarem, amb tota precaució, sintetitzar-la en aquest quadre:

TEXT	DISCURS
<i>escrit</i>	<i>oral</i>
<i>clausurat i sovint breu</i>	<i>extens i obert</i>
<i>producte materialitzat</i>	<i>procés relacional</i>
<i>monològic</i>	<i>dialògic</i>
<i>determinat individualment</i>	<i>concepte genèric o tipològic</i>
<i>terme vinculat a tendències europees</i>	<i>ús més generalitzat</i>

Aquestes dicotomies esquemàtiques, tanmateix, responen tan sols a la reflexió sobre l'ús intuïtiu d'ambdós termes en el llenguatge ordinari i en la pròpia escriptura de molts lingüistes, però no sempre es corresponen, com veurem, a l'explicitació del metallenguatge especialitzat.

Els entrecasos són molt variats. Així, per exemple, Kress (1985, 27-29) associa el rètol "text" al domini estrictament lingüístic, i "discurs" al social o sociològic. Per a

aquest autor, que invoca Foucault i la reflexió de l'escola francesa, la noció de discurs correspon a la de "mode of talking", amb un indefugible component ideològic que recorda directament el concepte de formació discursiva: el discurs, d'aquesta manera, "emergeix" en i a través dels textos, que són expressió o realització d'un(s) discurs(os) determinat(s). En l'àrea francesa, Maingueneau (1987, 16) exposa clarament que l'objecte estricte de l'anàlisi del discurs són les formacions discursives.

En una altra línia, Van Dijk (1977, 32) parla del text com a constructe teòric abstracte que subjau al discurs, és a dir, a les realitzacions discursives com a accions comunicatives. El discurs, doncs, vincularia els textos -entesos com a unitats formals teòriques de caràcter supraoracional- amb els contextos pragmàtics: no debades el llibre on fa aquestes afirmacions es titula *Text i context* i duu com a subtítol el de *Semàntica i pragmàtica del discurs*. Uns anys abans, Schmidt (1973, 153) fa referència a una "textualitat sòcio-comunicativament realitzada" que superava la noció de text com a seqüència coherent d'oracions i que pot entendre's gairebé com a sinònim de discurs. Al capdavant, la lingüística textual, en la mesura que deixa de ser una simple gramàtica del text i situa aquest en una relació dinàmica amb el context, conflueix fàcilment amb l'anàlisi del discurs (Beaugrande, 1985), almenys si prescindim dels lligams que manté sovint amb una tradició filològico-literària genuïnament europea.¹

Halliday, per la seua banda, tot i haver utilitzat sovint sense gaires explicacions la categoria de discurs (i d'estructura discursiva), ha definit amb més precisió i de manera més comprensiva el concepte de text, que, per a ell, pot ser pensat alternativament com a producte i com a procés (Halliday/Hasan, 1985, 10-11). Si des d'una perspectiva rònegament textualista el text és un resultat, un producte fixat que, tanmateix, sempre conserva les petges del procés en el si del qual ha pres cos, des d'un punt de vista sòcio-semiòtic -i que ben bé podríem anomenar discursiu- el concepte correspon a un esdeveniment d'interacció, a un intercanvi social de significats. La insistència del darrer Halliday en aquesta segona orientació el vincula en realitat amb l'anàlisi del discurs per damunt de qualsevol qüestió de noms.

Brown i Yule (1983) fan una distinció conceptual semblant, però reserven per al terme "text" el valor estàtic de producte, tot definint-lo com "the verbal record of a communicative act". Els diversos constituents d'un text són, per a aquests autors, l'evidència i la constància fefaent d'un esdeveniment discursiu on -en llenguatge oral o escrit- l'emissor intenta comunicar-se amb el receptor en un procés interactiu que abasta la comprensió i, pel que fa a l'emissor, l'ajustament de les pròpies estratègies en una mena de negociació del significat (Brown / Yule, 1983, 24). La pragmàtica esdevé, doncs, component essencial del concepte de discurs, en la mesura que, per damunt dels elements sintàctics i semàntics, la relació entre els signes i els seus usuaris és un factor clau del procés discursiu. És clar, però, que tot aquest processament dinàmic de dades assolirà característiques relativament diferenciades en funció del mode -oral o escrit- de l'acte de discurs.

(1) PAYRATÓ (1988, 68-71) associa el concepte de text al de competència i el de discurs al d'actuació, tot considerant que -el discurs inclou el text i que tot text, contextualitzat, s'ha d'inscriure en un tipus de discurs.

No és estrany, en aquestes circumstàncies, que s'haja tendit sovint a assimilar el discurs escrit amb el text com a producte, i el discurs oral amb el procés d'interacció, almenys fora de les coordenades de l'escola francesa, que presenta un marc de referències més peculiar². Etimologia, intuïcions i associacions justificables han propiciat aquesta doble connexió que -més enllà del caràcter arbitrari de les decisions terminològiques- pot incidir en les rutines expositives dels autors.

DISCURS ORAL, DISCURS ESCRIT

S'ha arribat a dir fins i tot que parlar de text oral és una retroprojecció semblant a la definició d'un cavall com un automòbil sense rodes. L'escriptura, en tot cas, és el *record* -la constància testimonial- per excel·lència del llenguatge verbal, almenys fins a l'adveniment de la tecnologia dels *mass-media*. Si bé es mira, allò que l'escriptura aporta és un procediment de fixació de la paraula sobre un suport extens: una manera d'alliberar-la dels condicionaments pragmàtics de l'*hic* i del *nunc*, un mecanisme de descontextualització històricament revolucionari, que va possibilitar, per cert, l'aparició del pensament occidental, elaborat i abstracte. Filosofia i retòrica (oratòria) s'oposarien, així, al voltant del mateix eix que articula la dicotomia escriptura-oralitat (Ong, 1982). El text escrit -i més encara l'imprès- és el resultat d'un procés de reificació que permet el predomini de la funció transaccional o informativa del llenguatge sobre la funció d'interacció: no d'altra manera serien concebibles determinats tipus de discurs com són els índexs, les receptes o certa mena de descripcions detallades i exactes³.

D'altra banda, la vocació científista de bona part de la lingüística contemporània -juntament amb les inèrcies de la tradició filològica- ha afavorit la tendència a focalitzar l'atenció en els productes del discurs, més dúctils a l'observació i a la quantificació que no pas els processos discursius (Beaugrande, 1985, 41).

En efecte, si el pas de l'estudi del fonema i del mot al de la sintaxi oracional com a component cabdal de la gramàtica va marcar una fita en la lingüística del segle xx, la superació del marc oracional ha representat gairebé un gir copernicà. I no tant pel que implica l'ampliació de l'extensió sintagmàtica de la unitat d'anàlisi com pel que comporta el canvi d'orientació: de l'artefacte estàtic al dinamisme evanescent del procés. La primera dèria del generativisme va ser la de sotmetre la sintaxi a regles precises que fessen de la jungla una ordenada plantació de bonsais on els processos esdevenien objectes dòcils a la pauta estructural. Els peoners de la gramàtica textual, als inicis dels setanta, seguiren -frustradament- el mateix camí vorejat de gramaticalitats i estructures profundes. En aquest camí, l'estudi del discurs com a procés, amb tots els condicionaments pragmàtics, havia de ser vist com un reptador esvoranc, com un salt qualitatiu en l'escala de complexitat. Passar de l'estudi de les oracions al de les conversacions és -el símil, tan lúcidament gràfic, procedeix de Levinson- com passar de la física a la biologia.

(2) Per a una perspectiva sintètica de les línies cabdals de l'escola francesa, vegeu (CABRÉ, 1984)

(3) BROWN i YULE subratllen la funció eminentment transaccional (transmissió i emmagatzematge d'informació) del discurs escrit, per contrast amb la tendència a l'ús interaccional de l'oral. I quan el llenguatge oral és utilitzat amb funció típicament transaccional, el receptor tendeix a prendre'n nota per escrit (el metge en la consulta, l'estudiant a classe), o bé el discurs oral ve resumit i estructurat amb ajut d'unes indicacions escrites (telenotícies). D'altra banda, HILDYARD i OLSON (1982) han assenyalat el comportament diferenciat de la memòria en cada cas: en la recepció del relat oral l'oïdor reté més fàcilment l'estructura temàtica de conjunt, mentre que el lector, en el seu cas, té més facilitat per retenir el sentit literal de les frases, els aspectes incidentals de les estructures de superfície.

Tradicionalment ha estat prioritària, entre els estudiosos, l'atenció al llenguatge escrit sobre la concedida a l'oral. No debades una de les funcions principals de l'escriptura, des de la seua aparició com a tecnologia, ha estat la de fixar i conservar textos sagrats o especialment valuosos per a la societat: el criteri de selecció comporta, sens dubte, una valoració comparativa que s'ha perpetuat en l'inconscient col·lectiu i que informa les rutines procedimentals dels homes de lletra. No importa que els lingüistes hagen proclamat reiteradament la primacia de la paraula oral, perquè el prestigi conscient o inconscient –i també la manejabilitat, és clar– del text escrit han incidit en la seua pràctica no sempre confessada. Lord constata el fet que aprendre a llegir i a escriure incapacita el poeta que havia estat ensinistrat en la cultura primitiva de l'oralitat i el priva de les habilitats adquirides. Un fenomen semblant es dona en les activitats intel·lectuals de l'home *litteratus*, que no pot fàcilment recobrar la innocència primigènia de l'oralitat. Això sense comptar el factor de distanciament objectivador que el text escrit proporciona a l'analista per facilitar-li la tasca.

Tot amb tot, el procés d'assumpció del discurs oral com un dels objectes formals de la lingüística s'ha accelerat en les darreres dècades. Ja fa més de mig segle que Firth urgia l'estudi de la conversació, però no és fins a temps molt més recents –en plena voga del descobriment de la quotidianitat com a tema d'interés epistemològic per a la ciència– que ha fet aparició una escola sociològica que manlleva la seua denominació, i fins i tot certa inspiració metodològica, del fenomen de la conversa: Harvey Sacks va ser-ne, sens dubte, el mentor principal. Però també en altres demarcacions disciplinars, més estrictament lingüístiques, la conversa ha esdevingut objecte d'estudi. Si més no, hi és considerada explícitament com la forma paradigmàtica del llenguatge oral (Halliday, 1985) i fins i tot com la manera prototípica d'usar el llenguatge (Levinson, 1983), en un desplaçament d'interesos epistemològics i metodològics autènticament espectacular.

Perquè, ben mirat, la conversa és, en molts aspectes, el pol oposat al text escrit –i, més específicament, al text imprès de caire literari, filosòfic o científic. Però anem a pams. Podem començar establint una sèrie de contrastos que polaritzen ambdós tipus de discurs:

CONVERSA

Discurs oral
Diàleg
Espontani
Privat
Ancorament en el context
Codi restringit

TEXT IMPRÉS

Discurs escrit
Monòleg
Planificat
Públic
Tendència a l'autonomia textual
Codi elaborat

Ens trobaríem així amb els dos extrems d'una escala contínua: des de la més genuïna manifestació de l'oralitat fins a la culminació de la tecnologia de l'escriptura. Altres tipus discursius, com ara l'oratòria o les cartes privades, ocuparien posicions intermèdies en aquesta escala, amb combinacions diverses -i valors graduables- dels trets d'ambdues columnes. Això per no parlar ara -ho farem més endavant- del discurs oral dels mitjans tecnològics de masses, que pot arribar a neutralitzar substancialment aquest sistema d'oposicions. Però tornem a la polarització presentada.

Pel que fa al primer parell opositiu, és clar que els dos tipus discursius confrontats representen exemples paradigmàtics. El mateix es pot dir pel que fa a les tendències dialògica i monològica, tot i que també és cert que sovint les converses contenen monòlegs, principalment de caire narratiu. Quant a l'espontaneïtat o planificació prèvia del discurs, és clar que la distinció va vinculada als dos parells anteriors de trets: l'oralitat dialògica resulta difícil de planificar fora dels casos d'intercanvis discursius ritualitzats, mentre que la lletra impresa és el reialme de la planificació acurada, on el procés d'auto-correcció pot ser reiterat i pacient, just al contrari que en el discurs oral, on la paraula dita no pot ser esborrada en sentit estricte (bé que sí reformulada o contradita amb altres enunciats, com de fet s'esdevé sovint en la conversa) ⁴.

En quart lloc, si l'àmbit propi de la conversació és més aviat privat -en un espectre que va de la intimitat fins a la interacció en microunitats socials-, el de la paraula impresa és essencialment públic per la seua mateixa orientació teleològica. Cal dir, a més, que aquesta diferència d'àmbits determina considerablement les altres dues oposicions: la configuració d'un petit grup com a marc d'interacció afavoreix un increment de la deixi, de les referències exofòriques i del sobreentés, i també les repeticions, les expressions genèriques, els comodins, la utilització de seqüències socio-cèntriques com a estratègia de la connivència (breument: dependència del context i codi restringit en el sentit de Bernstein); per l'altre cantó, el propòsit d'ampliar l'abast dels receptors virtuals reclama les referències endofòriques, l'explicitud, la precisió, l'articulació acurada de la semàntica textual (en dos mots: autonomia i elaboració). ⁵

Martin Joos situava l'estil col·loquial com a marcat positivament per referència a les coordenades de control posicional o social i codi restringit, mentre que l'estil literari correspondria als valors de control personal i de codi elaborat (Viana, 1987a). Payrató (1988, 71-72), per la seua banda, insisteix en tres característiques dels usos orals informals o col·loquials: la riquesa d'elements entonacionals i paralingüístics, la precarietat del control que el parlant pot exercir sobre la planificació del discurs i la retroalimentació pròpia de la parla oral en situacions d'immediatesa comunicativa.

Allò que més ens interessa destacar ací és la dicotomia oralitat / escriptura. Si hem fet una referència concreta a la conversa i al text imprés és com a exemples prototípics -no pas únics- dels discursos corresponents a cada un dels dos pols. Una primera constatació és la següent: oralitat i escriptura no són dos canals neutres del llenguatge

(4) Efectivament, la paraula dita (i escoltada) pot ser contradita o reformulada amb matisos -i així és freqüent que s'esdevinga en el discurs conversacional, que presenta un alt grau de redundància-, però no pot ser ja *esborrada* com en la fase de producció de l'escriptura. Moltes dites proverbials avalen la consciència social o ètnica d'aquesta irreversibilitat del procés. D'altra banda, la tendència del parlant a reformular el seu discurs -bé per didactisme expositiu, bé per expressivitat emfasitzadora, bé pel fet que es tracta d'un acte d'articulació *in fieri* del pensament- troba correspondència en la tendència de l'interlocutor a parafrasejar expressions del parlant, com un factor important de coherència discursiva (Parret, 1989).

(5) Per a Tannen (1982, 15), el discurs oral presenta els seus propis paràmetres d'elaboració: "the oral-based strategy elaborates paralinguistic channels and emotional or interpersonal dynamics". Per a una crítica ponderada al desenvolupament bensteiní del concepte d'elaboració, vegeu (Montgomery 1986, 122-133).

que s'alternen en variació lliure, sinó *dos modes diferents, no només de la transmissió del discurs lingüístic, sinó també de la seua producció i de la seua recepció*. Dit en unes altres paraules: el mode (oral o escrit) condiona radicalment *tot el funcionament de la interacció discursiva*. Com a corol·lari, a més, aquesta diferenciació origina una *distribució complementària de les funcions* del discurs oral i de l'escrit. Es tracta, tot ben garbellat, d'una nova dimensió de la variació lingüística que pot fer parlar d'una autèntica diglòssia (Halliday, 1985, 41-45). Al dos modes corresponen dues funcions –o dos conjunts de funcions– amb rellevància lingüístico-social, cosa que no impedeix, òbviament, l'existència d'encavalcaments, interferències i *feed-back*, tant en una direcció com en la inversa.

La reflexió antropològica sobre l'escriptura com a tecnologia històricament desenvolupada (Parry, Lord, McLuhan, Goody, Ong) ha insistit en aquesta diferenciació funcional en el marc de l'evolució dels entorns culturals. Així, per exemple, les cultures orals primàries, fixades a una estructura de l'oralitat, estimulen la fluïdesa, la verboricitat; el pensament continuat va lligat a la comunicació amb algun interlocutor; els mètodes orals de composició del discurs narratiu recorren a patrons *formularis* que permeten la improvisació; les pautes versificatòries afavoreixen la memorització en poemes, parèmies i encanteris.

La fixació de la paraula, en aquestes cultures, emprà tècniques pròpies de l'oralitat que passaran més tard al discurs escrit com una recialla ritual i desfuncionalitzada, tal com s'esdevé en la poesia escrita d'avui, on molts recursos versificatoris són un luxe inútil amb valor artístic o màgic. En canvi, l'aparició i el desenrotllament funcional de l'escriptura fomenta, històricament, una estructuració lògica del pensament per mitjà d'una activitat solipsista que es realitza tan sols davant un públic imaginari. L'activitat complementària, la de la lectura, esdevé, així mateix, un vici discursiu de caire solitari i silenciós, que utilitza com a espill o estímulo el fantasma de l'autor. En una memorable frase, Joan Fuster invocava la definició del llibre com una "màquina per a pensar". Aquesta teleologia de l'escriptura –i molt particularment de la lletra impresa–, juntament amb la seua desvinculació del context immediat de producció del discurs, determina, sens dubte, la preferència que palesa pels codis elaborats: una condició necessària per assolir l'autonomia discursiva a través de la distància que el procés imposa. És per això que l'escriptura i la impremta resulten, des d'una perspectiva històrica, factors clau en la formació dels codis elaborats (Ong, 1982, 106).

Si això és cert pel que fa a la filogènia de les llengües, també en l'ontogènia individual l'escriptura –i la lectura, és clar– anirà vinculada al grau d'elaboració dels codis emprats pels parlants en funció de la seua adscripció a grups socials i del registre en què produeixen el seu discurs d'acord amb els diversos contextos situacionals. Des d'un punt de vista sincrònic i sociolingüístic, els elements del parell discurs oral / discurs escrit tendeixen a ocupar àmbits d'ús diferents i compleixen funcions comunicatives distintes. Al capdavall es tracta de dues maneres diferents de representar –i de

comunicar—l'experiència. Dues maneres complementàries, a vegades amb interferències recíproques, relativament neutralitzades —o, si més no, difuminades en la seua oposició— pels *media* tecnològics, i, en tot cas, íntimament relacionades per una característica comuna: la de ser manifestacions de l'exercici de la facultat del llenguatge.

Aquesta diversitat funcional es correspon amb una diversitat d'estratègies que la lingüística recent ha examinat amb més o menys cura en algunes ocasions i que, en bona mesura, responen a les característiques que hem vist com a pròpies de cada un dels extrems de la gamma discursiva. Cal dir, tanmateix, que el prototipus inconscient de molts lingüistes continua sent el discurs escrit, i és per aquesta raó que les característiques de l'oral solen ser vistes com una mena de *desviació* o *insuficiència* respecte a unes gramàtiques fixades rutinàriament sobre la descripció de la llengua escrita. Òbviament, aquest prejudici, quan persisteix, resulta distorsionador per tal com ignora o minusvalora les estratègies específiques de l'oralitat i alguns dels seus recursos que no tenen correspondència exacta en l'escriptura, com ara l'entonació o altres elements prosòdics i paralingüístics, sense comptar els elements extraverbals indestruïbles del discurs oral (Cruttenden, 1986, 177-184).

Brown i Yule (1983, 15-17) ofereixen una síntesi dels trets diferencials considerats per diversos autors: una llista eclèctica i asistemàtica —i sense pretensions d'exhaustivitat, és clar— amb deu característiques d'abast molt desigual, que van des de la menor estructuració de la sintaxi oral, la major condensació informativa del discurs escrit i l'explicitud dels connectors discursius o bé l'estructura Tòpic-Comentari del discurs oral (per contrast amb l'estructura Subjecte-Predicat, predominant en l'escrit) fins a la tendència a la repetició sintàctica, el grau de generalització del vocabulari o la freqüència de construccions passives. No cal dir que bona part d'aquests trets diferencials podrien assimilar-se a l'oposició bernsteiniana entre codi restringit (per a l'oral) i codi elaborat (per a l'escrit), com ja hem apuntat adés.⁶

Una aproximació més sistemàtica és la que presenta Halliday (1985) en un llibre dedicat al tema i que es proposa una caracterització coherent de les estratègies corresponents a cada un dels modes del llenguatge. Passem a considerar-la succintament.

En primer lloc, Halliday constata la diversitat funcional del discurs oral respecte a l'escrit: el llenguatge escrit no és, de cap manera, conversació posada *en lletra* (de la mateixa forma que el discurs oral no és, primàriament, lectura en veu alta). No es tracta de simples formes alternatives d'expressió, i fins i tot els termes de l'oposició poden canviar d'una llengua a una altra. Per exemple, hi ha significats que l'anglès (o el català) expressa mitjançant l'entonació mentre que llengües com són el vietnamita o l'alemany ho fan per mitjà de partícules: en el primer cas, aquests significats no passen directament al discurs escrit; en el segon, sí.

(6) En un llibre recent, que no ha pogut ser utilitzat per a la redacció del present paper, D. Biber (1988, cap. 3) presenta una síntesi de les opinions sobre l'oposició oralitat/escriptura. Biber critica, en el seu llibre, la concepció del llenguatge escrit com a secundari o derivatiu, és a dir com a terme marcat, que molts lingüistes expliciten sense, però, poder amagar les traces d'un prejudici social favorable a l'escriptura: "In theory, writing is disregarded as and secondary and derivative from speech. In practice, however speech is also disregarded as unsystematic and not representative of the true linguistic structure of language. This view is especially prominent within the generative-transformationalist paradigm, where grammatical intuitions are the primary data to be analyzed. Although these intuitions are typically collected by means of verbal elicitation, they are in many respects more like writing than speech." (p.7).

La seua postura consisteix, en canvi, a considerar l'oposició com a no marcada ("neither speech nor writing is primary; ...they are rather different systems"). Aquesta postura, que parla més aviat de complementarietat, coincideix amb la defensada per Halliday (1985) -obra que tanmateix no s'hi esmenta- i amb la que es manté en el present article.

El llibre de Biber, d'altra banda, ofereix una acurada anàlisi de dades empíriques que, sense apriorismes, contribueix a situar l'eix de variació -i no pas dicotomia esquemàtica- oralitat/escriptura en el marc d'una tipologia textual de l'anglès, per referència a un espai variacional de sis dimensions.

En el nivell de l'estructura de la clàusula -però amb rellevància discursiva- trobem un cas d'estratègies expressives ben diferenciades, amb diverses combinacions de l'estructura Subjecte-Predicat, la de Tòpic-Comentari (o Temà-Rema) i la focalització de la informació nova. Així, aquell element de la clàusula que el discurs oral pot focalitzar fàcilment com a portador d'informació desconeguda per mitjà d'un recurs entonacional (tonicitat o *pitch prominence*), en el discurs escrit hauria de ser focalitzat amb l'ajut d'altres estratègies més complexes, que afecten l'estructura Tòpic-Comentari o la de Subjecte-Predicat.

Vegem-ne un exemple, el de l'enunciat oral "L'ADMINISTRADOR ha seduït la filla del porter", on L'ADMINISTRADOR apareix com a element informativament focalitzat gràcies a un recurs d'entonació. Amb aquesta estratègia es remarca que és precisament l'administrador—no pas cap altre membre de la comunitat de què es tracte—qui ha seduït la filla del porter. L'enunciat podria ser la resposta a una pregunta sobre qui ha estat el seductor de la noia. Ara bé, si es tracta d'un text escrit, caldria recórrer a la passivització, on l'agent, que ocupa el darrer lloc en l'ordre sintàctic, quedaria marcat com a aportació informativa ("La filla del porter ha estat seduïda per l'administrador")⁷, o bé a tematitzacions o a estructures clivellades o pseudoescindides ("La filla del porter, l'ha seduïda l'administrador", "És l'administrador qui ha seduït la filla del porter", etc.). És clar que algunes d'aquestes possibilitats —bé que difícilment la de la passiva— poden trobar-se en el discurs parlat, però allò que importa és que l'oralitat disposa de recursos més econòmics si es vol expressar aquest contingut semàntic.⁸ D'altra banda, també és cert que es podria utilitzar un recurs tipogràfic (cursiva, subratllat, etc.) per indicar la tonicitat de l'element focalitzat, però en aquest cas es tractaria, com hem de veure, d'una imbricació que projectaria una estratègia eminentment oral sobre el text escrit.

Siga com siga, el que Halliday assenyala com a característica diferenciadora essencial —que ja es palesa en algunes estratègies de focalització informativa— és la tendència a la nominalització en el discurs escrit, per contrast amb una proclivitat a la utilització més freqüent de verbs en l'oralitat. Això implica una oposició entre la densitat lèxica com a estratègia de l'escriptura ("tota la carn del missatge—diu—es troba en els nominals") i el dinamisme sintàctic (*intricacy of movement*, que remet a la idea de condició abrupta, moguda, sorpresiva) del discurs oral. Per explicar-ho recorre al contrast metafòric entre el diamant i el riu. I puntualitza: "The complexity of the written language is static and dense. That of the spoken language is dynamic and intricate. Grammatical intricacy takes the place of lexical density." (Halliday, 1985, 87).

El text escrit, d'aquesta manera, concentra més quantitat d'ítems lèxics per clàusula, transforma les accions en conceptes objectuals, els verbs en elements nominals, lèxicament més concentrats; tot això per mitjà d'unes *metàfores gramaticals* que s'allunyen de la semàntica *natural* de la llengua (el llenguatge oral resulta, en aquest sentit, "nearer the bone"). Així, per exemple, podem imaginar un fragment de discurs oral com aquest: "Plou i plou. El riu se n'eixirà si cau més aigua i destrossarà les collites

(7) La mesura en que la passivització pugui o no pugui focalitzar l'agent es planteja com a problemàtica, ja que aquest és fàcilment elidit en tals construccions. D'altra banda, la passiva és, com se sap, poc utilitzada en català (i, en tot cas, menys que en anglès). M'he limitat en aquest punt a seguir l'opinió de Halliday i he adaptat els seus exemples (en anglès a l'original, és clar), tot pensant personalment que, d'alguna manera, la passivització amb explicitació de l'agent pot ser també en català —en les ocasions en què es produeix— una estratègia que contribueix a focalitzar informativament aquest element. (Cf. el següent exemple il·lustratiu: "No és pas el ministre qui va signar el decret. El decret va ser signat pel president del govern").

(8) Per a una perspectiva, inspirada en els treballs de Kuno, sobre la funció discursiva dels pronoms emfàtics en català, vegeu (Rigau, 1989).

com açò no amaine". Posats a fer lingüística ficció, podem imaginar una versió típicament escrita –o impresa– com aquesta: "La insistent pluja i la seua previsible persistència provocarien el desbordament del riu i la temuda pèrdua de copioses collites". Amb el mateix nombre de mots, el segon fragment ha incrementat el percentatge d'ítems lèxics per clàusula i palesa un estil molt més nominal (per presentació metafòrica de processos com a conceptes estàtics) que només compta amb un verb –i, encara, de significat purament relacional.⁹

La conclusió principal de Halliday és que el llenguatge oral i l'escrit corresponen a dues estratègies diferents de representar la realitat, d'activar el *meaning potential* d'una llengua: en un cas es representen els fenòmens com a *processos*, en l'altre com a *productes*; el primer es palesa més directament relacionat amb les categories de l'experiència, mentre que el segon és més altament codificat.

LES VIES DE NEUTRALITZACIÓ DE LA DICOTOMIA

Hem insistit suara en la fixació dels termes de l'oposició oralitat / escriptura: una oposició més equipolar i ben dissenyada del que es podria suposar des de la perspectiva viciada de la cultura de la lletra impresa. Cal ara fer un moviment dialèctic de correcció i matisació per deixar les coses al lloc adient. I és que si, d'una banda, la metodologia amb què es procedeix a l'anàlisi del discurs oral està sovint sotmesa a prejudicis i a idealitzacions que distorsionen els resultats, de l'altra, hi ha reconversions, interferències, gradacions o zones de transició *reals* entre ambdós modes de discurs. En un últim moviment –ja en l'apartat final d'aquest paper– apostarem per un model integrador que avance cap a una concepció global de l'anàlisi del discurs amb l'aprofitament de les successives fases d'aquesta dialèctica.

Lyons (1977, 526-529) assenyala, en tractar de la competència comunicativa, tres tipus d'idealització de les dades practicats per la lingüística chomskiana per mitjà del constructe teòric i metodològic de la *competence*: a) regularització de les dades de l'actuació (per eliminació de fenòmens considerats irrellevants, com són errors de pronúncia, pauses extrasistemàtiques, quequeig, vacil·lacions i altres de semblants, en una llista no conclosa); b) estandardització neutralitzadora dels diversos tipus de variació (dialectal, social i contextual en les seues diverses manifestacions, no ben precisades per Lyons en aquest punt); c) descontextualització, que afecta tant el co-text com el context extralingüístic i presenta aïllada la unitat –de nivell igual o inferior a l'oracional– objecte d'anàlisi. Per descomptat que un cert grau de reduccionisme o idealització de les dades és, no només inevitable, sinó també productiu per a l'avanç del coneixement científic. El generativisme, a més, ha demostrat la rendibilitat epistemològica de les seues radicals reduccions, coherents amb el plantejament teòric

(9) Cal especificar que, per a Halliday (1985, 82-84), la hipotaxi no inclou l'*embedding*, sinó que es tracta de dos fenòmens distints, i només en el primer cas es produeixen clàusules diferents. Aquesta precisió, no cal dir-ho, afecta el resultat del recompte de clàusules per unitat de discurs (que assolira un nombre menor en el cas de l'escrit, on sovintegen més els casos d'*embedding*). La seua teoria, com hem vist, refusa la concepció de la simplicitat de la sintaxi oral. Les seqüències conversacionals nosón, segons aquest autor, "simply strings of 'ands'", cadenes paratàctiques, sinó construccions intríncaes de clàusules, que no només varien pel que fa al tipus d'interdependència (parataxi o hipotaxi), sinó també en funció de relacions semàntiques. I moltes d'aquestes relacions semàntiques es realitzen per mitjà dels torns de parla. (Halliday, 1985, 86-87).

que l'inspira. No obstant això, al terreny de l'anàlisi del discurs —i més encara quan es tracta del discurs oral— la tendència més generalitzada avui reclama un abaixament molt considerable d'aquest grau d'idealització de les dades empíriques.

En aquest sentit, segurament cap de les idealitzacions abans esmentades és declaradament acceptable per a l'analista del discurs oral, tot i que sovint les hi trobem tàcitament aplicades. No és acceptable, per descomptat, la tercera, en la mesura que l'anàlisi del discurs es mou, per definició, en un marc superior al de l'oració i, com hem vist, en una dimensió pragmàtica que focalitza la relació del text amb el context en sentit ampli. Tampoc no és teòricament vàlida la segona, si més no en la mesura que s'opere amb discursos reals no inventats per l'analista. Pel que fa al primer d'aquests tipus d'idealització, la qüestió és molt més matisable i dependrà del lliniar de pertinença que s'hi estableixca per als diversos fenòmens de l'actuació oral, però també del refinament de l'artefacte metodològic que configura la *transcripció*. Sobre el mecanisme de la transcripció tornarem més endavant, ja que és un concepte clau en aquesta mena d'estudis. Sobre el lliniar de pertinença establert —íntimament relacionat amb el procés transcriptor, és clar— les decisions metodològiques poden ser molt variades: des de la d'incloure en l'àmbit de pertinença molts factors de comunicació no verbal (gestualitat, proxèmica, etc.) fins a l'exclusió de tots aquells fenòmens que no pertanguen a l'estructura lingüística *stricto sensu* (i limitar l'oralitat als elements fonemàtics i prosòdics suprasegmentals).¹⁰ Stubbs (1983, 24-25) planteja la qüestió de la idealització des d'una perspectiva pròpiament discursiva. Per a aquest autor, el grau d'idealització justificable en l'anàlisi depèn de les següents decisions: *a*) extensió de les unitats que han de ser estudiades; *b*) si es treballa sobre seqüències naturals o inventades pel lingüista; *c*) la consideració o no de factors del context extralingüístic. En principi diríem que l'analista del discurs ha d'optar per unitats que excedeixen el marc oracional, en discursos produïts realment pels parlants i amb atenció a tots els factors rellevants del context. Ara bé: Stubbs constata que cada una de les tres decisions és independent respecte a les altres, i que fins i tot s'arriben a considerar com pertanyents a l'àrea disciplinar de l'anàlisi del discurs alguns estudis que no responen a cap de les tres opcions esmentades com a adequades. Aquest pot ser el cas, per exemple, de molts treballs sobre els actes de parla.

Fet i fet, els estudis d'Austin i Searle —amb l'ombra del Wittgenstein dels *jocs lingüístics* com a precedent, i amb un llarg seguit de continuadors— són un dels tòpics fonamentals, no només de la pragmàtica, sinó també de les diverses tendències de l'anàlisi del discurs. Si bé es mira, el concepte d'il.locutiua era la gran mancança de l'esquema jakobsonià de la comunicació i, en aquest camp, venia a establir les bases d'una concepció funcional del llenguatge com a acció.¹¹ Però el grau d'idealització de la metodologia d'aquests filòsofs no respon estrictament a les condicions postulades per Stubbs: particularment pel que fa a les dues primeres i, si de cas, d'una manera restrictiva quant a la tercera, tot i que l'exclusió taxativa que sembla realitzar Stubbs

(10) BRAZIL (1985, 75) defineix la fonologia discursiva com la que correspon a aquells trets sobre els quals el parlant té un control independent com a conseqüència de les trias realitzades en el procés de convergència entre parlant i oïdor.

(11) L'aprofitament de la noció d'acte de parla indirecte (per exemple amb les *indirect requests* de LABOV i FANSHIEL), o la introducció del concepte d'esdeveniment de parla (*speech event*) pels etnògrafs del parlar (*ethnography of speaking*) com a categoria jeràrquicament superior, entren més plenament en l'àrea de l'anàlisi del discurs.

en aquest punt pot resultar exagerada (així, per exemple, la noció d'efecte perlocutiü, tan ambigüa, pot representar un lligam amb la figura del receptor com a factor contextual extralingüístic). De tota manera, el principi metodològic –implícit, però generalment practicat– de treballar amb dades prefabricades afebleix la seua validesa en l'àrea de l'anàlisi del discurs i, sobretot, tendeix a neutralitzar l'oposició entre oralitat i escriptura.

Aquest darrer punt, tot just, sembla especialment interessant des de la nostra perspectiva. Sense negar per això la utilitat d'emprar exemples inventats per l'analista (s'ha fet així dues vegades en aquest mateix paper, com el lector deu recordar, tot qualificant-ne la pràctica com a exercici de *lingüística-ficció*), cal reconèixer que es tracta d'un principi operatiu força perillós. En concret per la raó que passem a exposar. La invenció o fabricació d'exemples discursius orals s'exposa sempre a un risc no gens menyspreable: la projecció d'uns *vicis* perceptius –concrets per l'ensinistrament de l'analista en la paraula escrita– sobre la realitat del discurs oral.

Com hem repetit al llarg d'aquestes pàgines, el parell oralitat / escriptura no és, de fet, una oposició simètrica en tant que objecte d'estudi de la lingüística. No ho és pas en la mesura que el lingüista, animal de lletra, tendeix rutinàriament i imperceptiblement a operar com si el discurs escrit –imprés, i pres com a model per les gramàtiques– fos el terme *natural*, i el discurs parlat el terme marcat com a insuficient o barroer. En semblants circumstàncies, les precaucions higièniques mínimes recomanen disciplinar-se en l'actitud de respecte envers les dades empíriques.

Aquestes reflexions ens menen directament cap a un problema central en la metodologia de l'anàlisi del discurs oral: el de la transcripció. No deixa de ser curiós el fet que un requisit cabdal per a l'estudi del discurs oral siga el de la seua transformació en una mena de text escrit, més manejable com a objecte d'anàlisi. Ras i curt: la transcripció és ja una *inscriptura*, una traducció del discurs oral als paràmetres de l'escrit, a fi de fixar-lo en l'espai i en el temps. I esdevé, de fet, una mena de *pidgin* generat per l'encreuament d'oralitat i escriptura. Si més no, aquesta és una prova del predomini de l'escriptura en els hàbits operacionals de l'analista –uns hàbits que mediatitzen la seua percepció de l'objecte d'estudi.

A l'ensem, la transcripció és una primera *interpretació* de les dades, realitzada des d'uns pressupòsits teòrics més o menys implícits –concretament el que en filosofia de la ciència s'anomena *teoria de baix nivell*, corresponent, per exemple, al que representa el microscopi o altres instruments de medició en les ciències físico-químiques i biològiques–, una teoria que condiona o filtra la percepció de la realitat empírica, que en selecciona les dades pertinents i les articula de bell nou. En certa manera, la transcripció equival a l'edició crítica d'un text antic, que tracta d'oferir un producte fidel al original per mitjà d'una sèrie d'opcions interpretatives. L'autèntic original, en el fons, no és sinó el fantasma d'una evanescència inaprehensible.

En darrera instància, el transcriptor *crea* el text, li confereix una forma. De les seues decisions interpretatives i configuradores, se'n derivarà sovint un element de descrèdit de l'oralitat. De fet, hi ha una tendència, com ha estat dit adés, a considerar el discurs oral com a insuficientment estructurat. Halliday (1985,77) pensa que una de les causes d'aquest prejudici és la tècnica de la transcripció: "The formlessness of speech is an artefact of transcription". D'ençà que el lingüista ha descobert el magnetòfon, les transcripcions pretenen mantenir la il·lusió de fidelitat a l'original. Com a conseqüència d'aquesta dèria, els analistes es proposen una mena d'*edició paleogràfica* dels originals, tot conservant sacralitzats certs errors d'elocució (vacil·lacions, falsos començos, etc.) que els mateixos parlants conscientment esmenarien. Per a Halliday, aquesta tècnica equivaldria a l'edició d'un llibre amb totes les esmenes i autocorrecions de l'autor en el procés d'elaboració del manuscrit.

És clar, pensem, que aquestes decisions són sempre delicades: un excés de zel en el poliment de la versió escrita podria deixar perdre elements pertinents del discurs oral genuí. Posem-ne un sol exemple: ¿quina seria la metodologia òptima de transcripció d'una conversa respecte als encavalcaments dels torns de parla? ¿eliminaria com a errors involuntaris uns indicis discursius tan rellevants de l'estratègia dels interlocutors?¹²

Siga com siga, hi ha d'altres causes que expliquen aquest *desprestigi* dels discursos orals. Halliday (1985, 90) n'apunta una de molt interessant: la pràctica—habitual entre els filòsofs del llenguatge, per raons de comoditat—de transcriure un discurs oral sovint produït en el si de seminaris universitaris, on factors situacionals com la durada de les sessions, o la preocupació per defensar uns arguments o una autoimatge, podrien ben bé haver distorsionat els resultats, determinant un tipus de realització oral més insegura, menys fluïda. En general, afegiríem, l'efecte de la *paradoxa de l'observador* formulada per Labov és, moltes vegades, un *entrebanc important* per a l'analista. Certament, el comportament dels interlocutors en una relaxada conversa amb fragments narratius espontanis pot donar resultats sensiblement diferents.

Si la transcripció és una operació de laboratori, probablement imprescindible en la tècnica de l'anàlisi i que consisteix en una reconversió d'un mode de discurs a l'altre, hi ha moltes altres relacions dialèctiques entre oralitat i escriptura que l'estudiós no pot obviar, ja que funcionen en gran nombre de pràctiques discursives ben comunes. La ignorància d'aquestes relacions, dels seus mecanismes i dels seus efectes, desvirtuaria els enfocaments de l'anàlisi del discurs. Hi ha reconversions de diversa mena, interferències, gradacions en un continuum i també gèneres discursius que imposen les seues pautes més enllà de la divisió entre oralitat i escriptura. O bé la categoria de veu o to, l'*ethos* de la retòrica clàssica, que Maingueneau (1987, 32) proposa considerar "en quelque sorte transversale à l'opposition entre l'oral et l'écrit". Hi ha, a més, la ficció literària —particularment la dramàtica— que malda per bastir un pastitx del llenguatge oral. Passem a veure-ho tot seguit.

(12) Precisament aquest encavalcament (*overlapping*) dels toms de parla és un dels indicis més rellevants per caracteritzar les estratègies discursives —competitives o cooperatives— dels interlocutors. Coates (1986) aprofita aquest element per demostrar la tendència de la dona al segon d'aquests tipus d'estratègies en les converses amb homes.

D'antuvi, cal dir que la classificació del discurs per modes ha de combinar-se amb l'escala de formalitat. Sovint la confrontació entre el discurs oral i l'escrit s'efectua entre punts oposats d'aquesta escala: la conversa informal i espontània, d'un costat, i el discurs escrit més elaborat i planificat (textos impresos literaris o científics), de l'altre. Així hem operat, per claredat expositiva, en una part d'aquest mateix paper. Fins i tot, en l'exemple proposat de contrast entre un fragment oral i el seu corresponent escrit, s'hi interferia una diferència de to, de grau de formalitat estilística. Però, com ha estat suggerit, no pot menystenir-se la importància dels discursos orals planificats i públics (oratòria política, informatius televisius, etc.) i la dels discursos escrits de caràcter privat, més o menys o menys improvisats i amb una forta dosi de dialogisme (cartes, notes, etc.).¹³ Sens dubte, l'analista del discurs haurà de tenir en compte tota aquesta àmplia gamma abans d'establir generalitzacions o dicotomies simplificatòries.

Michael Gregory va proposar, fa uns anys, una complexa gràfica amb les diverses combinacions de l'oralitat i l'escriptura com a mitjans discursius, on es consideraven casos com ara el *discurs escrit per ser oralitzat com si no hagués estat escrit* (Gregory / Carrol, 1978, 47). La conversa espontània, el monòleg, el recitat, la lectura transvestida d'oralitat improvisada, la lectura en veu alta, etc., conformen un continuum que arriba fins als gèneres bibliogràfics més distanciats de l'oralitat. Les combinacions possibles són nombroses i matisades. Goffman va dedicar un suggeridor discurs a la conferència, un gènere oral públic i acuradament planificat però que ha de mantenir sovint, si vol ser efectiu envers l'auditori, l'aparença de *fresh talk* allunyat de la fredor de la lletra. El mateix autor va publicar posteriorment la seua conferència sobre el tema com a text imprès (Goffman, 1981).

Ara bé: va ser l'arribada dels mitjans de comunicació tecnològics —el telèfon segurament com a punt d'inflexió, la ràdio, el magnetòfon, la televisió— el fet que més va contribuir a esborrar les diferències entre oralitat i escriptura, gràcies a la creació d'una nova dimensió: el que es pot anomenar *inscriptura tecnològica* de l'oralitat (Salvador, 1990). Aquesta inscriptura permet combinar en diverses fórmules les característiques de la comunicació oral (utilització de la veu, aparença d'immediatesa, etc.) amb alguns dels avanços de l'escriptura (fixació, difusió massiva en l'espai i en el temps, conservació més enllà de les coordenades pragmàtiques de la producció discursiva, etc.). En aquest sentit es podria dir que els moderns *mass media* representen una via important de neutralització de la dicotomia que ens ocupa.

Robin Lakoff (1982), en un interessant treball, presenta la primàcia dels models orals de comunicació com a signe dels nous temps. Per a aquesta autora, el descrèdit històric de l'oralitat dona pas, amb la incidència social i educacional de les noves tecnologies de la comunicació, a un prestigi de les estratègies genuïnament orals, vinculades a l'espontaneïtat, la immediatesa i l'afectivitat. Si l'antiga eloqüència resulta avui *démodé* en l'oratòria política, que tendeix a ser més conversacional, també l'escriptura es deslitteraturitza i es fa porosa a estratègies expressives pròpies de l'oralitat.

(13) Una important contribució a la caracterització de la carta com a gènere discursiu és la que fa Patrizia Violi (1985) al seu "Letters", inclòs al volum editat per VAN DUK sobre els gèneres literaris i que complementa el seu *Handbook of Discourse Analysis*.

L'autora examina des d'aquesta hipòtesi de treball la funció de les cometes, la cursiva i l'ús de les majúscules (*capitalization*), recursos considerats tradicionalment com a indicis, respectivament, d'inseguretat adolescent, d'expressivitat femenina i d'èmfasi infantil. La seua utilització, tanmateix, més enllà dels abusos dels estilistes immadurs, experimenta un increment que pot ser símptoma d'una afeció a la col·loquialitat per part dels escriptors del dia. Juntament amb les interrupcions de la fluència del *cursus* de l'escriptura (*nonfluencies*), com ara els anacoluts, el lipsis o pauses, i juntament també amb certs estilemes introduïts pel còmic, com són onomatopeies o signes d'admiració insistents, tots aquests recursos delaten una renovellada primàcia dels modes orals, que s'immesceixen, d'aquesta manera, en les estratègies tradicionals de la lletra i configuren nous models d'escriptura.¹⁴

La visió presentada d'aquesta *new nonliteracy*, lluny de ser pessimista, confia en l'assoliment d'una nova era que sàpia conjuminar, en una fase de superació afavorida per la tecnologia comunicativa, els avantatges de la paraula parlada i de la cultura de la lletra: "Indeed, with sophisticated information-processing and audio-visual technology, we will have achieved a sort of meeting of the fullest benefits of literate and non literate forms of information-sharing". (Lakoff, 1982, 259). Per descomptat que aquests efluvis d'optimisme no són unànimement compartits pels lingüistes, ni tan sols per la totalitat d'aquells que romanen fora de qualsevol sospita de tradicionalisme però que, a vegades, donen mostres d'una certa preocupació pels efectes sociolingüístics dels *media* en les noves generacions (Tuson, en premsa). El propòsit d'aquestes pàgines, tanmateix, no és el d'entrar en controvèrsies de caire valoratiu, sinó tan sols el d'assenyalar la inestabilitat -i les vies d'evolució- de les noves fronteres dels modes discursius.

CAP A UN MODEL INTEGRAT D'ANÀLISI DEL DISCURS

Una tesi molt raonable seria, tot just, la conveniència que l'anàlisi del discurs faça un esforç d'integració dialèctica de les perspectives de l'oralitat i de l'escriptura. I això per tres raons principals: *a)* la constatació que ambdós modes discursius comporten *estratègies diferenciades*, sovint complementàries i, en tot cas, no supeditades jeràrquicament l'una a l'altra, contra el prejudici que les inèrcies intel·lectuals dels lingüistes han mantingut manta vegada; *b)* la comprovació empírica de la *complexitat de les relacions* entre ambdós modes (evolució històrica de les respectives funcions, gradació dels diversos tipus de discurs en un continuum, interferències, encavalcaments, reconversions, vies de neutralització de l'oposició); *c)* el principi metodològic que la consideració atenta d'aquesta dialèctica i de les reflexions de les diverses escoles d'anàlisi del discurs sobre el tema pot beneficiar aquesta àrea disciplinar -realment així

(14) Per a una reflexió de gran acuitat sobre l'ús dels recursos tipogràfics, amb aplicació a l'escriptura fusteriana, vegeu (Viana, 1987b).

ha començat a esdevenir-se durant els darrers anys– i fer-li assolir una *perspectiva integradora* que potencie el seu rendiment epistemològic. Aquest apartat, a tall de conclusió, té el propòsit d'aprofundir en la darrera de les raons esmentades.

Comptat i debatut, la preferència per l'estudi d'un o altre dels dos modes discursius és sovint una de les marques diferenciadores de les diverses tendències que conviuen en aquesta àmplia àrea (inter)disciplinar. F. Gadet, a primeries de la dècada dels vuitanta, confegia un quadre comparatiu –que reproduïx Maingueneau (1987, 10)– on es confrontaven les característiques del que podem considerar globalment l'anàlisi del discurs anglo-saxona (preferentment la versió nord-americana, nuclearment interaccionista), i, de l'altre cantó, la que es pot denominar aproximativament escola francesa. Un dels trets diferencials d'aquesta contraposició és, òbviament, la marcada proclivitat de la primera a l'anàlisi del discurs oral (i, més en concret, quotidià i dialògic), enfront del clar predomini, en l'escola francesa, de l'estudi dels textos escrits (i, a més, dins un quadre institucional i molt sovint amb aplicacions al discurs polític).

És clar que no és aquesta l'única diferència delimitadora d'ambdues tendències: l'emmarcament psico-sociològic (o microsociològic) i antropològic de la primera enfront d'un quadre de referència historicista i lingüístico-estructural present en la segona, així com el fort component teòric i ideològic d'aquesta (Foucault, Althusser), conformen, en conjunt, un panorama diferencial molt més ric. Tot això, per altra part, enfront del tarannà més empíric –o fins i tot antiteòric, en alguns casos– de les tendències nord-americanes. El mateix Maingueneau (1987, 10) afirma que la seua aproximació a la disciplina i la de –posa com a exemple– Coulthard (1985) “n'aient, à part leur titre, aucun point commun”. Sembla clarament hiperbòlica, aquesta afirmació. I, en cas de ser exacta, seria perillosa, no només per l'aparició d'una incòmoda homonímia disciplinar, sinó també perquè, segons creiem, l'intent d'integració –o, si més no, d'interrelació– promet bona cosa de beneficis epistemològics. En tot cas, la dicotomia oral / escrit hi és, sens dubte, un interessant punt de contrast.

La situació, tanmateix, és molt més matisada pel que fa a aquesta oposició, sobretot si destriem, dins l'àmbit difús de l'anàlisi del discurs anglo-saxona, com a mínim dues tendències: l'anàlisi de la conversa, branca fortament vinculada a l'etnometodologia, i l'anàlisi del discurs pròpiament dita; amb variacions, a més, en aquesta segona, segons passem de les escoles americanes a les angleses, on autors com ara Roger Fowler (Fowler *et alii*, 1979; Fowler, 1981 i 1986) reclamen un marc únic per a un tractament del discurs oral i escrit –fins i tot el literari– i que, endemés, no renuncie a la consideració de factors macro-sociolingüístics. Però ja en el mateix cor de l'escola americana, el recull de treballs editat per Deborah Tannen (1982) es plantejava com a tema les relacions entre discurs oral i discurs escrit. Quedaria, encara, un altra tendència que Levinson (1983, 286-294), en el seu examen sinòptic d'aquesta diversitat d'escoles, assimila –bé que amb un to de desinterés i distanciament– a l'anàlisi del discurs: ens referim a la lingüística textual, la tradició europea de la qual la fa centrar-se molt sovint en el text escrit i particularment en el literari.

La bipolaritat de Gadet, doncs, se'ns converteix en un ampli ventall ple de *nuances*: l'anàlisi de la conversa, l'anàlisi del discurs anglo-saxona (amb les variants angleses ben diferenciades), la lingüística textual... Fins l'escola francesa, a l'altre extrem de la gamma. Això sense comptar les aportacions italianes i espanyoles –Mininni, Violi, Lozano, etc.–, amb una directriu eclèctica i propera a la semiòtica. Una altra qüestió és l'element distorsionador que constitueix el funcionament de xovinismes nacionals o d'escola, factor no menyspreable en aquesta panoràmica un tant disgregada.

Una qüestió ben simptomàtica és l'atenció concedida pels analistes del discurs a la literatura. No ens estranya pas de trobar fàcilment aquest interès entre els lingüistes del text -de Petöfi a Weinrich o a Van Dijk, sobretot, pel que fa a aquest, en la primera època-, ni tampoc, és clar, als analistes francesos, que palesen un rerefons d'*explication de texte* (Maingueneau, 1986). O bé entre alguns lingüistes anglesos fortament textualistes com ara Fowler o Halliday.¹⁵ Però resulta més cridaner el fet de trobar capítols sencers sobre la literatura en autors inserits de ple en la línia de l'anàlisi del discurs oral anglo-saxona, com és el cas de Stubbs (1983, cap. 10), o Coulthard (1985, cap. 9), en l'àmbit de l'English Language Research, de clara orientació interaccionista.

Tot ben garbellat –i més enllà dels prejudicis gremialistes d'alguns practicants de microdisciplines– no sembla que hi haja raons vàlides per excloure *a priori* la literatura del marc de l'anàlisi lingüística del discurs. Aquesta és una de les conclusions que propugnem amb més convicció. D'una banda, l'estudi del discurs literari hi guanyaria aprofitant els mètodes lingüístics i, en particular, els d'aquesta disciplina: un cas paradigmàtic, però no pas únic, seria el de l'anàlisi discursiva –o fins i tot conversacional– dels textos dramàtics (Coulthard, 1985; Mizzau, 1984). Però tampoc no s'ha d'oblidar que l'anàlisi del discurs no pot prescindir sense perjudici del tipus discursiu especial que són els textos literaris, com assenyalava Stubbs (1983, 205). Algunes veus recents, en l'àmbit català, han defensat aquest punt de vista (Serrano, 1982; Salvador, 1988; Tuson, 1990). Al capdavant, ¿quines raons pot haver-hi per negar l'interès epistemològic d'aplicar al discurs literari una metodologia analítica que derive d'una perspectiva interaccionista i comunicacional? (Fowler, 1981, 199). Ans al contrari, aquesta hauria de ser una aportació necessària i fecunda de les investigacions sobre el discurs oral.

El tema entra de ple en el plantejament del present treball. Perquè no es tracta només de l'especificitat dels mètodes d'estudi del text literari, sinó de l'aprofitament epistemològic de la dialèctica oralitat / escriptura. D'antuvi, per un motiu molt pràctic: les fronteres entre el conjunt dels textos literaris i el dels que no ho són resulten cada dia més evanescents, almenys des d'una concepció estrictament textual. Hi ha una extensa zona de llinzar –des de l'anomenada literatura oral fins a determinats discursos històrics, periodístics, humorístics o publicitaris– que ben bé podríem anomenar *paraliteratura* i que pot assolir –o no– la condició literària en funció de les característiques pragmàtiques de la recepció.¹⁶

(15) El nom de Halliday hi és d'obligada menció, sobretot després del magistral estudi que va dedicar, fa una vintena d'anys, al *The inheritors* de Golding, amb aplicació de conceptes de lingüística funcional.

(16) Per a una anàlisi crítica del concepte de paraliteratura i de la seua situació en el marc de l'anàlisi del discurs, vegeu (Salvador, 1988, cap. 12).

Però hi ha més motius. Moltes estratègies discursives no depenen tant de la caracterització literària o extraliterària dels textos –ni tan sols del mitjà oral o escrit en què es produeix el discurs– com de certes pautes genèriques que són transversals a l’oposició oralitat / escriptura, o que, si s’acomoden a aquesta classificació, ho fan de la manera dialèctica que hem vingut assenyalant. En tot cas, la confrontació de discursos semblants situats a un costat i l’altre de la barrera és un requisit d’eficàcia per a l’analista, de la mateixa manera que la confrontació entre les metodologies d’anàlisi aplicades envers el discurs oral i l’escrit. L’exemple prototípic d’aquesta confrontació seria segurament el del relat.

Fet i fet, el relat literari –i del *folktale*– ha estat objecte d’estudi, des de fa anys, en l’àmbit de la teoria literària estructuralista i en la lingüística textual. A partir dels famosos treballs de Propp, noms com són els de Todorov, Brémond, Greimas i tants altres figuren en una llarga llista de *narratòlegs*, més preocupats pels aspectes sintàctics i, a tot estirar, semàntics del text que no pas per la dimensió pragmàtica del relat com a discurs. L’objectiu fonamental, durant una llarga època, va ser l’establiment d’una gramàtica de la narració per donar compte de les estructures del text narratiu –i paradigmàticament literari–, entès com a producte estàtic. La influència de la teoria benvenistiana de l’enunciació (distinció entre *discours* i *récit*) i del pensament bakhtinià, o també la línia textualista encapçalada per Petõfi, representen noves aportacions –sovint de caire més pragmàtic– als estudis sobre el relat. Eco –el gran sintetitzador– elaborarà, per la seua banda, una teoria del relat de base semiòtica que girarà al voltant de la noció de lector model.

Tot amb tot, un dels canvis més decisius en aquesta trajectòria pervindrà d’una altra àrea disciplinària, vinculada a l’anàlisi sociolingüística del discurs oral. Ens referim als treballs, iniciats per Labov, sobre el relat oral en el marc de la conversa. La consideració del relat natural (no literari) com a esdeveniment discursiu, amb una estructura en tant que acte o procés d’interacció, desvetlla noves possibilitats analítiques. L’estructura dels exemples de *conversational storytelling* (Polanyi, 1985) es veu sotmesa a unes restriccions tant lingüístiques com socials, que afecten alhora el parlant i l’oïdor compromesos en aquest esdeveniment interactiu: unes restriccions que afecten l’oportunitat d’assolir un torn de parla insòlitàment extens en la conversa i la configuració d’una estructura lineal i d’un *point* d’interès. L’oïdor ha de col·laborar en l’acció narrativa en totes aquestes facetes, si no es vol que el relat de la història es cloga amb una resposta que desautoritza la pressumpció de rellevància: “Bé. I què?”.

Doncs bé. Aquesta és una de les contribucions que l’anàlisi del discurs oral ha fet a la teoria del relat literari: la concepció d’aquest com un procés interactiu, a través de la distància imposada per la lletra impresa. Una contribució que ha estat aprofitada també en l’àmbit francès dels estudis textuais (Adam, 1984) i que obre noves perspectives en aquesta àrea d’investigació.¹⁷

(17) Però, a l’ensemble, cal considerar que l’anàlisi dels relats conversacionals també s’ha beneficiat dels estudis sobre la narració literària. D’altra banda, l’anomenada literatura oral de caràcter ritualitzat, pot ser entesa també com una mena d’escriptura *avant la lettre* pel que fa a la cerca de la permanència a través de recursos mnemotècnics i pel que fa al distanciament del recitador respecte a la interacció personal amb el seu públic. (Chafe, 1982).

El discurs argumentatiu seria un altre exemple d'aquest transvasament de perspectives. Fet i fet, la teoria de l'argumentació, almenys en la línia dels treballs de Perelman, naix relacionada amb l'oralitat –concretament amb l'oratoría, ja analitzada per la retòrica clàssica. Tot i que alguns autors la diferencien de l'anàlisi del discurs (Maingueneau, 1987, 116), la seua vinculació amb aquesta àrea no sembla fàcilment discutible, fins i tot en la línia d'investigació protagonitzada per Ducrot al voltant de les escales argumentatives. Precisament la recerca realitzada en el camp dels connectors argumentatius és un dels punts de contacte –tot i que es mantiguen en perspectives diferenciades, a les quals no és aliena l'oposició oralitat/escriptura– entre autors de l'àmbit francès (Ducrot, *et alii*, 1980; Anscombre/Ducrot, 1983) i de l'anglosaxó (Schiffrin, 1987). D'altre costat, com afirma D. Schiffrin (1987, 17) la distinció monòleg/diàleg no és aplicable directament al discurs argumentatiu. En realitat, es pot pensar que es produeix una mena de neutralització d'aquest parell conceptual tan vinculat a la dicotomia dels modes escrit i oral: el discurs argumentatiu presenta una estructura travada, coherent en el seu propi monologisme, però, alhora, la seua motivació com a esdeveniment discursiu el situa –ni que siga implícitament– en un marc indefugiblement dialògic, el de la posició disputada davant algun discurs oponent.

El model integrador que proposem és, per descomptat, dinàmic i interactiu. Tant el discurs oral com l'escrit hauràn de ser considerats, en aquest model, com a procés d'interacció, bé que per mitjans relativament diferenciats. És clar que el discurs oral tendeix a ser *sentit* més com a procés, i l'escrit més com a producte –en la mesura que aquest darrer ha transcendit les coordenades pragmàtiques de la seua producció, i la seqüencialitat irreversible del fil discursiu ha assolit dimensions espacials. Ara bé, tant des del punt de vista de la producció escrita com des de la perspectiva del lector, la naturalesa processual del discurs hi persisteix. L'escriptor ha corregit i esmenat; el lector –si més no en una primera lectura– realitza un joc d'endevinació psicolingüística, un procés comprensiu o interpretatiu tan accidentat com el de l'oïdor en l'altre cas. La distinció entre el text que *existeix* en el paper i el discurs que *s'esdevé* en l'oralitat efímera, ha de donar pas a una concepció global del discurs –de tota mena– com a procés estocàstic, on cada moviment (*move*) canvia el context i condiciona les següents jugades. El discurs (o el text) pot ser definit, així, com la funció de canvi del conjunt inicial de contextos fins al conjunt de contextos finals, on cada context és un conjunt de proposicions que constitueixen un món parcial (Garrido, 1988, 149).

I això tant si es tracta d'un discurs monològic i travat, amb tots els connectors explícits, com si es tracta d'una conversa on moltes connexions semàntiques o pragmàtiques –i, per tant, entre actes de parla– es fan presents tan sols per la successió de torns de paraula.¹⁸ Al capdavall, tota mena de presentació de continguts semàntics és, en un cert nivell, una pràctica interactiva: crea el discurs per als seus lector o oïdors. I és amb aquests lectors o oïdors –indistintament– que s'ha de *negociar*, amb uns factors

(18) Remetem al que s'ha dit a la nota 7 sobre la postura de Halliday.

fatics importants, l'enteniment mutu. El propòsit d'un acte lingüístic és sempre alterar les creences d'altri, i per això el joc s'ha de jugar a dues bandes (com a mínim), i en un terreny compartit i tan ben delimitat com siga possible: el del *background knowledge* rellevant en cada cas, que pertany a la base implícita del discurs. Les recents aportacions de la intel·ligència artificial i de la lingüística computacional han desenvolupat tota una gamma de conceptes *-frames, scripts, plans, etc.-* per definir i articular aquests coneixements enciclopèdics.¹⁹

Cal remarcar, a més, l'extensa investigació que ha generat el *principi de cooperació* de Grice, aplicat sovint -i és una dada ben significativa- més enllà dels límits de la conversa, per a la qual va ser formulat com una explicitació de la racionalitat sòcio-comunicativa, fins a la reformulació -ambiciosa- de Sperber i Wilson (1986), que proposen bastir, sobre el concepte de *rellevància*, tota una teoria de la cognició i de la comunicació. Això sense entrar, ara, en la dimensió *persuasiva* del discurs: la nova retòrica del nostre temps, objecte de la teoria de l'argumentació i que l'analista del discurs no pot ignorar.

Tots aquests aspectes són, òbviament, transversals a l'oposició oralitat / escriptura, i sovint han estat contribucions exportades des d'un camp d'estudi a l'altre. Fins i tot en l'àmbit francès, el més reticent a tals plantejaments. Però també en aquest camp s'ha donat una evolució innegable (Maingueneau, 1987): la que va d'una primera etapa, centrada en el concepte de formació discursiva i en l'estudi estadístic del vocabulari fins a una segona en què, a través de les teories de l'enunciació s'ha desenvolupat la dimensió pragmàtica i la noció de *polifonia*, associada intuïtivament a la idea de *veu*. Siga com siga, l'anàlisi del discurs es configura avui com una disciplina en ple desenvolupament, rica en contradiccions, en reptes i en promeses. La dicotomia que ha estat objecte del present estudi apareix com una de les claus de la problemàtica. Es tracta d'un tàndem fecund, profundament dialèctic i modificat dia a dia, en la seua estructura, pels nous avanços tecnològics. Pensem que un model integrador d'ambdós vessants pot donar llum sobre moltes qüestions pendents i propiciar, així, l'avanç epistemològic de l'anàlisi del discurs.

Vicent Salvador
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADAM, J.-M. (1984): *Le récit*, Paris, P.U.F.
ANSCOMBRE, J.C./ O. DUCROT (1983): *L'argumentation dans la langue*, Liège, P. Mardaga,
BEAUGRANDE, R. de (1985): "Text linguistics in discourse studies", dins (Van Dijk, ed., 1985), vol. 1, pàgs. 41-70.

(19) La bibliografia sobre aquestes qüestions és abundant. Diversos tractats d'anàlisi del discurs i de pragmàtica (Van Dijk, ed., 1985; Brown i Yule, 1983; Sperber i Wilson, 1986). Així mateix ho fan nombrosos estudis d'intel·ligència artificial -el seu origen epistemològic- i de lingüística computacional, sovint, com és el cas de Grishman (1986, cap. 4), en l'apartat directament relacionat amb l'anàlisi del discurs.

- BIBER, D. (1988): *Variation across speech and writing*. Cambridge, C.U.P.
- BRAZIL D. (1985): "Phonology: Intonation in discourse", dins (Van Dijk, ed., 1985), vol. 2, pàgs. 57-76.
- BROWN, G. & YULE, G. (1983): *Discourse analysis*. Cambridge, C.U.P.
- CABRÉ, M.T. (1984): "L'anàlisi del discurs, entre la confusió i la polèmica". *Llengües en contacte*, 3, pàgs. 34-50 (i reproduït a *Llengua i literatura* 1, 1986, pàgs. 281-304).
- CHAFE, (1982): "Integration and involvement in speaking, writing, and oral literature", dins (Tannen, 1982), pàgs. 35-53.
- COATES, J. (1986): *Women, Men and Language*. Londres, Longman.
- CONTE, M.E. et alii (eds.) (1989): *Text and Discourse Connectedness*. Amsterdam, Benjamins.
- COULTHARD, M. (1985): *An Introduction to Discourse Analysis*. Londres, Longman (2^a ed.).
- CRUTTENDEN, A. (1986): *Intonation*. Cambridge, C.U.P.
- DUCROT, O., et alii (1980): *Les mots du discours*. París, Minuit.
- DIJK, T.A. van (1977): *Text and context*. Londres, Longman (tr. esp.: *Texto y contexto*. Madrid, Cátedra, 1980).
- DIJK, T.A. van (ed.) (1985): *Handbook of discourse analysis*, 4 vols. Londres, Academic Press.
- FOWLER, R. (1981): *Literature as social discourse*. Londres, Batsford (tr. esp.: *La literatura como discurso social*. Alcoi, Marfil, 1988).
- FOWLER, R. (1986): *Linguistic criticism*. Oxford, Oxford Academic Press.
- FOWLER et alii (1979): *Language and control*. Londres, Routledge and Kegan Paul.
- GARRIDO MEDINA, J. (1988): *Lógica y lingüística*. Madrid, Síntesis.
- GOFFMAN, E. (1981) *Forms of talk*. Londres, Blackwell.
- GREGORY, M. & CARROL, S. (1978): *Language and situation*. Londres, Routledge and Kegan Paul.
- GRISHMAN, R. (1986): *Computational linguistics. An introduction*. Cambridge, CUP, 1986.
- HALLIDAY, M.A.K. (1985): *Spoken and written language*. Victòria, Deakin University (2^a ed., Oxford University Press 1989).
- HALLIDAY, M.A.K. & HASAN, R. (1985): *Language, context and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Victòria, Deakin University (2^a ed., Oxford University Press 1989).
- HILDYARD, A. & OLSON, D. R. (1982): "On the comprehension and memory of oral vs. written discourse", dins (Tannen, 1982), pàgs. 19-33.
- KRESS, G. (1985): "Ideological structures in discourse", dins (Van Dijk, ed., 1985), vol.4, pàgs. 27-42.

- LAKOFF, R. (1982): "Some of my favorite writers are literate: The mingling of oral and literate strategies in written communication", dins (Tannen, ed. 1982), pàgs. 239-260.
- LEVINSON (1983): *Pragmatics*, Cambridge, C.U.P.
- LYONS, J. (1977): *Semantics*, Cambridge, C.U.P. (trad. esp.: *Semántica*, Barcelona, Teide, 1980).
- MAINGUENEAU, D. (1976): *Initiation aux méthodes de l'analyse du discours*, Paris, Hachette.
- MAINGUENEAU, D. (1986): *Éléments de linguistique pour le texte littéraire*, Paris, Bordas.
- MAINGUENEAU, D. (1987): *Nouvelles tendances en analyse du discours*, Paris Hachette.
- MIZZAU, M. (1984): *L'ironia. La contraddizione consentita*, Milano, Feltrinelli.
- MONTGOMERY, M. (1986): *An Introduction to Language and Society*, London, Methuen.
- ONG, W. (1982): *Orality and literacy. The technologizing of the word*, London, Methuen (tr. esp.: *Oralidad y escritura*, México, F.C.E., 1987).
- PAYRATÓ, Ll., *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat, 1988
- PARRET, H. (1989): "Paraphrase as a coherence principle in conversation", dins (Conte, M. E. et alii, eds., 1989), pàgs. 281-290.
- POLANYI, L. (1985): "Conversational storytelling", dins (Van Dijk, ed., 1985), vol.3, pàgs. 183-203.
- RIGAU, G. (1989): "Connexity established by emphatic pronouns", dins (Conte, M. E. et alii, eds., 1989), pàgs. 191-205.
- SALVADOR, V. (1988): *La frontera literària. Dotze discursos sobre el discurs*, Barcelona, P.P.U.
- SALVADOR, V. (1990): "Els registres orals", dins A. Ferrando, ed.: *La llengua als mitjans de comunicació*, València, Universitat, pàgs. 205-222.
- SCHIFFRIN, D. (1987) *Discourse markers*, Cambridge, C.U.P.
- SCHMIDT, S. (1973): *Texttheorie*, München, Wilhelm Fink Verlag (tr. esp: *Teoría del texto*, Madrid, Cátedra, 1977).
- SERRANO, S. (1982): "Literatura, lingüística i semiòtica", dins J. Llovet et alii: *Història i crítica de la literatura catalana avui*, Barcelona, ed. 62, pàgs. 69-92.
- SPEERBER, D. / D. WILSON (1986): *Relevance. Communication and Cognition*, Oxford, B. Blackwell.
- STUBBS, M. (1983): *Discourse analysis*, London, B. Blackwell (tr. esp: *Análisis del discurso*, Madrid, Alianza, 1987).
- TANNEN, D., ed. (1982): *Spoken and written language. Exploring orality and literacy*, Norwod, Ablex P.C.

-
- TUSON, J. (1990): *El llenguatge i el plaer. Incursions lingüístiques en terra literària*, Barcelona, Empúries.
- TUSON, J. (en premsa): "Muts i a la gàbia", dins V. Salvador ed.: *Teletextos, II. Lectures de sociologia de la comunicació*, València, Universitat.
- VIANA, A. (1987a): "Els cinc rellotges de Martin Joos", *L'Espill*, 23-24, pàgs.43-59
- VIANA, A.(1987b): "Fuster in fabula", *Els Marges*, 38, pàgs. 33-43.
- VIOLI, P. (1985): "Letters", dins T.A.Van Dijk, ed.: *Discourse and literature*, Amsterdam /Philadelphia, J. Benjamin P.C., pàgs. 149-167.

